

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.1.11.2025.179-194>

УДК 7.535.6

Людмила Павлівна ГОРБАТЕНКО,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

Харківська Державна академія дизайну і мистецтв,

Харків, Україна,

e-mail: ludmilagor07@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-5156-0898

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В КОЛЬОРОПИСІ

Анотація. У статті розглядаються особливості побудови художнього образу в кольорописі. Художній образ у мистецтві будується за єдиними закономірностями. До загальних чинників художнього образу можна віднести ідею, змістовне наповнення, чуттєве навантаження, емоційний заряд, динаміку та вектор руху, ритм, форму, тощо. Ідея забезпечує структурно-функціональну єдність системи та цілісність впливу на глядача. Зміст здійснює семіотичне оформлення ідеї, наповнює її певним сенсом. Чуттєве навантаження створює психічний настрій, емоційний заряд, задає рівень психологічної напруги. Ритм надає образу життєздатності, дихання, серцебиття. Динаміка та вектор руху зумовлюють еволюційний розвиток художнього образу. Форма втілює образ у конкретну матерію та забезпечує взаємодію з відповідними органами сприйняття. Під кольорописом будемо розуміти художній напрям сучасного образотворчого мистецтва, де головним чинником (фактором) формування художнього образу виступає колір. Звичайно, це зумовлює асоціативний характер кольорових композицій. Семіотичний зміст

композиції реалізується за рахунок певного вибору кольорової палітри згідно задуму твору. Кожен колір має як символічне, так і асоціативне значення. Автор добирає кольори таким чином, щоб максимально втілити свою ідею. Задача ускладнюється тим, що кожен колір має декілька значень, які, до того ж, можуть відрізнятися в різних культурних традиціях. Треба також враховувати взаємодію та взаємний вплив кольорів, щоб не порушити фундаментальний закон природного творіння – різноманіття в єдності, та єдність у різноманітті. Чуттєве сприйняття кольорів теж має обмеження, виражене в фізіологічному законі Міллера. Якщо в палітрі замало кольорів, це обідняє можливості чуттєвого впливу на глядача і призводить до одноманітності сприйняття. Якщо в палітрі забагато кольорів, це призводить до строкатості та переважанню органів чуття. Звідси витікає умова обирати не менше п'яти та не більше дев'яти кольорів. Щоб підсилити чуттєве сприйняття та акцентувати увагу на якихось аспектах, обирається максимальна або мінімальна насиченість тих чи інших кольорів. Для створення певного емоційного настрою твору створюється загальний колорит, який забезпечується застосуванням домінантного кольору. Динаміка та вектор руху в композиції забезпечується розміром та формою кольорових плям, їх взаємним розташуванням, контрастними та нюансними відношеннями. Взаємодія векторів руху кольорів задає композиційні ритми. Формоутворення в кольорописі відбувається завдяки модульній сітці, видозміни якої створюють різні оптичні ілюзії. Отже, колір виявляється мінімально достатнім фактором формування художнього образу в образотворчому мистецтві завдяки його семіотичній багатогранності та емоційній виразності.

Ключові слова: художній образ, кольоропис, композиція, колір, насиченість, ритм, контраст.

Вступ. Проблемним завданням образотворчого мистецтва є необхідність формування художнього образу. Мінімально достатнім фактором цього процесу в асоціативно-образній композиції кольоропису є колір, завдяки його семіотичній багатогранності та емоційній виразності. Незважаючи на багатство різноманітності палітр, гармонізація кольору сприяє формуванню колористичної цілісності в композиції.

Постановка проблеми. Всепроникна гармонійність реалізує одвічний принцип організації художньої форми, сформульований ще Платоном, – принцип єдності в різноманітті. На основі результатів досліджень у галузі кольорознавства та психології було проаналізовано образотворчу функцію кольору, що сприяє формуванню колористичної цілісності та емоційної виразності композиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні дослідження, в яких викладаються основні відомості з галузі науки про колір. Й.-В. Гете присвятив свою книгу «Теорія кольору» [4] аналізу сприйняття кольору, не прийняв наукові ідеї І. Ньютона і навіть критикував їх, вважаючи, що світло не може складатися з кольорів. Світло для Гете – сутність духовна, божественна, отже, неподільна. Втім, визначення зв'язку світло-колір-емоції було видатним досягненням в його діяльності. Він вперше акцентував увагу на вивченні впливу кольору на організм людини, розрізняючи фізіологічний, психологічний, естетичний та чуттєво-моральний аспекти такого впливу. Його дослідження ефектів залишкових зображень та оптичних ілюзій особливо цікаво, бо передбачає пізніші роботи Й. Іттена [4] і Дж. Альберса [1]. Наразі робота «Взаємодія кольору» [1] стала однією з головних і довговічних робіт по колірній композиції. До колірних новацій ХХ ст. можна віднести модель Манселла [6], хоча вона мала свої недоліки

та суперечності, але за її допомогою було вперше встановлено зв'язок між мистецтвом і наукою, і до цього дня становить основу навчальної програми в багатьох художніх освітніх установах.

В. Кандинський застосовував феноменологічний підхід до образного впливу кольору. Він вважав червоний колір аналогом квадрату, жовтий аналогом трикутника, а синій аналогом кола, білий – безоднею, а чорний – нескінченною стіною. Сірий так само спокійний, як зелений, а помаранчевий стрімко рухливий. На його думку, червоний колір являє лише один рух всередині себе, а жовтий – рух до глядача і від центру, що характеризується стрімкістю на межі настирливості та божевілля. Синій має рух від глядача та до центру, тобто збільшує відстань та зменшує розмір [5].

Багато педагогів-художників переконані, що для створення образотворчого твору будь-якого жанру необхідні базові знання законів кольорової гармонізації. Художники і вчені спрямовували свої професійні зусилля на створення моделей, які б могли допомогти іншим митцям приймати обґрунтовані рішення по колірній композиції.

В нашому дослідженні буде застосовуватись шестискладова модель спектру з трьох первинних кольорів: червоного, жовтого та синього, і трьох вторинних кольорів: помаранчевого, зеленого та фіолетового. При взаємодії цих базових кольорів між собою виникають додаткові кольорові сполучення, які дозволяють митцю передати безмежну кольорову палітру світу.

Мета статті – виявити особливості формування художнього образу в кольорописі.

Виклад основного матеріалу. Наш світ складається з певних матеріальних елементів. Нам здається, що інакше не може бути. Проте, ми підганяємо світ під власні мірки, визначені людськими органами почуттів. Люди наділені

здатністю сприймати світ у вигляді образів, що складається і вдосконалюється в життєвому досвіді. В результаті сприйняття складається образ, який включає комплекс взаємопов'язаних різних відчуттів, що приписуються людською свідомістю предмету, явищу, процесу. Але для того, щоб був створений художній образ, необхідно зробити щодо нього будь-яку зустрічну активність, спрямовану на його дослідження, побудову та кольорове уточнення.

Розглянемо формування художнього образу як кольорове дійство в кольорописанні та створенні асоціативно образних композицій, що є мистецтвом, яке свідомо чи підсвідомо впливає на глядача, збуджуючи кольоровою грою уяву. Вивчення кольору дає нові шляхи мистецькому напряму кольоропису, бо створення нефігуративних образів видає особисті асоціації, що допомагають відкрити в собі нові творчі здібності та можливості.

Будь-яка продумана композиція – це завжди певним чином гармонізована структура, в якій виявлено і підпорядковане головне та другорядне, предмет і тло, що сприяє виявленню творчого задуму митця. Художній образ створюється не випадково, свідомо чи підсвідомо людина прагне відчувати структуру, порядок і остереігається хаосу. Подібно до того, як у житті ми прагнемо організувати власний добробут, діяльність і навколишнє середовище, при створенні чи спогляданні зображення хочемо відчувати певний порядок. Структура, що лежить в основі початкового ескізного розподілу мас темного і світлого, великого і малого, повинна легко сприйматися і мати чітку систему головного та другорядного, незважаючи на ритмічні лінії та форми.

Використання контрастів підкреслює виділення головного у творі, а нюанси визначають другорядне, але світлотність, як і колір, водночас може задавати і загальний

емоційний настрій. Темні композиції асоціативно пов'язані з нічними, важкими, патологічними душевними станами, і, навпаки, світлі пов'язані з радістю, чистотою та розвитком. Взаємодія світла та тіні має бути вирішена на самому початку створення образу, бо від цього залежить виразність майбутнього твору. Об'єкти можуть виділятися контрастними кольорами, варіюючи обсяг їхньої кольорової плями. Нюанси узагальнюють форми, дають оку відпочити, заспокоюють психіку. Але всі контрасти й нюанси повинні міститися всередині загальної світлотональної та колірної структури.

Образне рішення можна вирішувати і за рахунок світлотону та обмеження кольору. Природно, колірне рішення твору ґрунтується на теоріях гармонійного поєднання кольорів, на виборі теплої або холодної гами і колориту. Колір, безперечно, бере участь у передачі сенсу та емоційного настрою за допомогою своїх власних параметрів, таких як насиченість, колірний тон, світлота, семіотичними властивостями, зумовленими особистим сприйняттям та умовами навколишнього життя.

Сприйняття кольору має багато рівнів: психофізіологічний, психологічний, семантичний, гармонізуючий, тощо. Психофізіологічна дія кольору зумовлена генетично і не залежить від расових, культурних чи соціальних факторів. Так, діапазон червоних і помаранчевих кольорів стимулює діяльність багатьох систем організму, а діапазон синіх та фіолетових, навпаки, знижує та пригнічує фізіологічну активність. Пурпур, що знаходиться між збуджуючими червоними та пригнічуючими фіолетовими, викликає стійку напругу. Жовто-зелені оптимізують фізіологічні функції, синьо-зелені мають заспокійливу дію.

Як психологічний фактор колір визначає емоційні аспекти образу: червоний – владність, активність,

збудження, сексуальність, бажання; жовтий – веселість, жвавість, мінливість, оригінальність; зелений – наполегливість, самовпевненість, самоповагу; синій – спокій, вдовolenість, любов, ніжність.

Символічне значення кольорів може дуже відрізнятися в різних культурно-історичних традиціях, хоча існують досить стійкі кольорові знаки. Так, наприклад, жовтий колір часто символізує світло, тепло, життя, радість, багатство, владу.

Створюючи гами та колорити з усвідомленням важливості символіки та впливу кольору, можна відкрити для себе новий шар можливостей втілення власних ідей. На думку В. Кравця, для створення багатогранного колористичного образу обов'язково повинна бути гармонічна контрастна або нюансна палітра з домінуючим елементом, що має спрямовану фізіологічну, психологічну та знаково-символічну дію, складові якої можуть співпадати не повністю, створюючи складний «поліфонічний» вплив [3].

Семантичне поле кольору є засобом передачі чуттєвого сприйняття світу, його чітко структурованим відображенням та знаковим засобом, що відіграє важливу роль в естетичному сприйнятті навколишнього середовища. З погляду людського сприйняття умовно визначимо шість семантичних рівнів відповідно шести основним складовим кольорового спектру. Червоний – фізіологічний рівень первинних відчуттів. Помаранчевий – рівень безпосередніх емоційних реакцій. Жовтий – рівень почуттів та бажань. Зелений – серцевий рівень душевного стану. Синій – рівень ментальності та свідомості. Фіолетовий – духовний рівень. Білий та чорний кольори – Буття та Небуття, інь та янь. Як у східному символі, інь-янь, у глибині Небуття жевріє іскра Буття, а в надрах Буття приховане Небуття. Для західної філософії життя

відбувається тут і зараз і закінчується смертю фізичного тіла. Відповідно, білий колір символізує початок, світло, чистоту та радість Буття. Чорний символізує смерть, темряву, страх та горе. У Східній філософії – навпаки, смерть символізує білий колір як радість звільнення людини від кайданів майї фізичного світу і початку справжнього радісного життя у потойбіччі. Чорний колір на Сході символізує досконалість і чистоту, бо він не підвладний майї. Але, незалежно від культурних традицій, взаємодія чорного та білого створює безліч відтінків сірого, які відтворюють усі форми життя в образотворчому мистецтві. Секрет виразності графічних творів полягає в глибокому проникненні в сутність взаємодії Буття та Небуття.

Червоний – колір крові, сили, могутності, влади, волі, пристрасті, сексу, палкого кохання, боротьби, революції, війни, пекельного полум'я, страху, магії. Червоний колір збуджує нервову систему, посилює виділення адреналіну, загострює та привертає увагу, закликає до активних дій. Він тонізує нервову систему, активізує всі обмінні процеси, підвищує працездатність, покращує настрій, але при передозуванні може викликати перезбудження та головний біль.

Помаранчевий – колір полум'я, рухливої та мінливої енергії життя, народження світла на межі з темрявою, тепла, здоров'я та радості буття. Він допомагає звільнитись від обмежень і комплексів, досягти емоційної розкнутості, налагодити спілкування та статеві стосунки, м'яко активізує життєдіяльність та покращує апетит.

Жовтий – колір життєдайної сонячної енергії, божественного світла, верховної влади, сили духу, вдачі та безмежних можливостей. Жовтий колір надихає на активну діяльність, підвищує самоконтроль та самооцінку, сприяє

концентрації та цілеспрямованості, наповнює радістю та оптимізмом, гармонізує психологічний стан.

Зелений – колір Природи, життя, росту, розвитку, невинності, наполегливості, душевного світла та сердечного тепла, ніжності, замислення та смутку. Зелений колір сприяє умиротворенню, рівновазі й гармонії, викликає відчуття спокою, миру та безпеки, заспокоює нервову систему, стабілізує діяльність серцево-судинної системи, нормалізує тиск, полегшує головний біль та втому очей.

Синій – колір свідомості, ментальності, мислення, розумової творчості. Він символізує силу розуму та ясність думок, творчий злет, самопізнання та внутрішню гармонію. Створює відчуття чистоти та легкості, заспокоює психіку та сприяє внутрішній рівновазі, має знеболювальну та протизапальну дію, знижує м'язову напругу, регулює дихання, знімає стрес, допомагає при тривозі та безсонні.

Фіолетовий – колір Всесвіту, духовної досконалості, молитви, медитації, мудрості, піднесення та натхнення. Це містичний колір, який врівноважує та поєднує протилежності, пробуджує інтуїцію та підсвідомість, символізує вищий аспект духовної творчості, світоглядну позицію, загальнолюдські етичні цінності, втілює всеохоплюючу любов як головний принцип єднання та цілісності світу, має заспокійливий вплив на нервову систему, але при передозуванні може її пригнічувати.

В українській народній культурі колір має особливе значення, яке закріпилося протягом століть у фольклорі, обрядах, мистецтві та повсякденному житті. Кольори в українській народній культурі є не лише естетичними елементами, а й важливими семіотичними знаками.

Білий є символом чистоти, невинності та святості. Він переважно використовується в обрядах, пов'язаних із народженням, весіллям і похороном. У традиційному вбранні білий є основою для вишиванок, що підкреслює

його універсальність і зв'язок із духовністю. У казках і легендах білий символізує добро, світло та надію.

Чорний колір в українській культурі має подвійне значення. З одного боку, він асоціюється з журбою, смертю та жалобою. З іншого – це колір землі, родючості та стабільності. У вишиванках чорний часто поєднується з іншими кольорами, створюючи гармонійний контраст. У народних віруваннях чорний колір слугує також захистом від злих сил.

Червоний символізує життя, любов, кров і енергію. Він широко представлений у вишиванках, де відображає захист та оберегову функцію. У весільних обрядах червоний колір асоціюється з плодючістю та продовженням роду. У фольклорі він часто згадується як колір пристрасті та небезпеки, але також і духовного піднесення.

Жовтий колір символізує сонце, тепло та радість. Він часто асоціюється з багатством і добробутом, врожаєм. У поєднанні з золотим цей колір відображає сакральність і божественність, особливо у церковному мистецтві, в іконах.

Синій і блакитний пов'язані з небом, водою та духовною гармонією. Ці кольори символізують мир, спокій та надію. У фольклорі вони часто асоціюються з жіночою красою та ніжністю. У традиційному мистецтві синій колір підкреслює зв'язок між земним і небесним світами. Зелений є символом природи, молодості та відродження. Він широко використовується в обрядах, пов'язаних із весною та відновленням життя. У народній творчості зелений колір асоціюється з надією, гармонією та життєдайною силою.

Кольори відіграють важливу роль у формуванні культурної ідентичності народу, виконуючи функцію знаків і символів, що відображають цінності, світогляд і ментальність нації.

Для організації цілісної, стійкої, гармонійної системи кольорових елементів в асоціативно-образну композицію використовують методи створення схожості та відмінності: тотожність, симетрію (асиметрію), пропорції, ритм, нюанс, контраст. В однакових за формою елементах зміна кольорового тону, насиченості, світлотності дозволяє виділити окремі елементи, роблячи їх домінуючими. Якщо накласти на тотожні елементи ритмічний ряд кольорів із закономірною зміною кроку розрізнення, отримаємо динаміку, яка вносить новизну та інформативність у сталу структуру метричного ряду. У випадку нюансних змін пластичних характеристик параметри кольору можна змінювати лише нюансно в тому ж напрямку, що і композиційні елементи. Контрастне пластичне розрізнення елементів краще сприймається з нюансною гармонійною палітрою. Поєднання динамічної пластичної контрастності елементів і цілісної нюансної гармонійної палітри створює гармонічний стан системи. Тобто гармонія є діалектична єдність схожості та відмінності, статички та динаміки.

Формуючи художній образ у кольорописі, необхідно дотримуватись певних етапів із визначеними позиціями світла та кольору. Творче вирішення кожного кроку дає особливі відмінності, що допомагає створенню авторської асоціативно-образної композиції. Протилежно спрямована ритмічна взаємодія кольору предмету та кольору тла створюють певне середовище для обраної кольорової домінанти, яка візуально вступає у взаємодію згідно з контрастом і нюансом параметрів кольорового тону, світлоти та насиченості.

Уже на етапі побудови сітки визначається композиційний центр, який дає змогу змінити модуль за допомогою трансформування вертикальних і горизонтальних ритмів, які додають більш динамічного руху об'ємно-просторовій композиції. Розподіл

кольорового тону також підпорядковується визначеному центру, який є максимальним контрастом за світлотою, за колірним тоном, та за насиченістю. Відповідно до периферійних областей композиції контраст нівелюється. Кількісне підпорядкування домінанті – один із найважливіших принципів організації структури елементів кольорової гармонійної палітри. В гармонійній композиції кольорова домінанта, впливаючи на колорит, діє як психофізіологічний фактор і викликає певну емоційну реакцію глядача, що формує емоційне забарвлення художнього образу. Домінантний колір об'єднує два протидіючі кольори шляхом додавання його в кожен елемент модульної сітки, при цьому колір предмету і колір тла не змішуються, бо розподіляються в композиційному просторі у шаховому порядку. На прикладі гральної шахової дошки можна розподілити колір предмета по світлих клітинах, а колір тла – по темних. У процесі роботи кожен колір розвивається та збагачується за допомогою домінанти і ускладнюється за допомогою ахроматики, але згідно зі своїми клітинами. На взаємодії перетину отриманих кольорів предмета та тла, виявленні і розподілі контрастів та нюансів будується асоціативно-образна художня композиція. Робота спрямована на досягнення гармонійного сприйняття руху кольору в просторі за допомогою нерівномірної модульної сітки та ритмічної побудови кольорових відносин різної площі та їх розподілу і взаємодії з домінантним кольором та ахроматичними відтінками, що формує художній образ у кольорописі.

Висновки. Кольоропис – це комунікативний шлях образотворчого мистецтва в сучасних умовах. Художній образ в кольорописі, звісно, починається з задуму. Ідея твору зумовлює загальний світлотний тон, тобто діапазон світлот, вибір кольорового спектру, т. зв. кольоровий ключ,

ритм руху світла та кольору, створюючи певний емоційний стан. Для наповнення художнього образу символічним змістом кольоровий ключ збагачується теплими та холодними відтінками, регулюється кольорова насиченість і світлотність відносно композиційного центру. Рух кольору в композиції зорганізується за допомогою модульної сітки, де модулем виступає будь який геометричний елемент, що відповідає задуму. Перша прописка створює середовище за допомогою ускладнених відтінків. Друга прописка розкриває динаміку образу за допомогою розподілу контрастів і нюансів у кольоровій композиції. Зустрічний рух створює взаємодію кольорів, що викликає відповідне асоціативне враження. Таким чином формується асоціативно-образна композиція в кольорописі.

Список використаної літератури:

1. Альберс Й. Взаємодія кольору. Київ: [ArtHuss](#), 2024. 208 с.
2. Іттен Й. Мистецтво кольору. Київ: [ArtHuss](#), 2022. 96 с.
3. Кравець В. Колористичне формотворення в архітектурі. Харків: Вища школа, 1987. 132 с.
4. Goethe J. Theory of Colours. Cambridge: [MIT Press Ltd](#), 1970. 468 p.
5. [Duchting H](#). Kandinsky. Florida: Taschen, 2015. 96 p.
6. Munsell A. Munsell's Colour System: a Colour Notation and Atlas. Bristol: Read Books, 2024. 144 p.

Liudmyla P. GORBATENKO,
PhD., Associate Professor,
Kharkiv State Academy of Design and Arts,
Kharkiv, Ukraine,
e-mail: ludmilagor07@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5156-0898

FORMATION OF AN ARTISTIC IMAGE IN COLOR SCIENCE PAINTING

Abstract. The article examines the peculiarities of the construction of an artistic image in color science painting. An artistic image in art is built according to common patterns. The general factors of an artistic image include an idea, meaningful content, sensory load, emotional charge, dynamics and movement vector, rhythm, form, etc. The idea ensures the structural and functional unity of the system and the integrity of the impact on the viewer. The content carries out the semiotic design of the idea, fills it with a certain meaning. Sensory load creates a mental mood, emotional charge sets the level of psychological tension. Rhythm gives the image vitality – its breath and heartbeat. The dynamics and vector of movement define the evolutionary development of the artistic image. Form gives the image a material presence and opens a path to sensory perception. By color science painting we mean the artistic direction of modern fine art, where color is the main factor in the formation of an artistic image. Of course, this determines the associative nature of color compositions. The semiotic content of the composition is realized due to a certain choice of color palette in accordance with the design of the work. Each color has both symbolic and associative meaning. The author chooses colors in such a way as to realize his idea as much as possible. The task is complicated by the fact that each color has several meanings, which, moreover, may differ in different cultural

traditions. It is also necessary to take into account the interaction and mutual influence of colors, so as not to violate the fundamental law of natural creation - diversity in unity, and unity in diversity. Sensory perception of colors also has a limitation expressed in Miller's physiological law. If there are not enough colors in the palette, this reduces the possibility of a sensory impact on the viewer and leads to monotony of perception. If there are too many colors in the palette, it leads to motley and sensory overload. Hence, the recommendation is to choose no fewer than five and no more than nine colors. To enhance sensory perception and focus attention on certain aspects, the maximum or minimum saturation of certain colors is chosen. To create a certain emotional mood in the work, a general color is chosen, which is achieved through the use of a dominant color. The dynamics and vector of movement in the composition is provided by the size and shape of the color spots, their mutual location, contrasting and nuanced relationships. The interaction of color movement vectors sets compositional rhythms. The form formation in the painting occurs thanks to the modular grid, the variations of which create various optical illusions. So, color turns out to be a minimally sufficient factor in the formation of an artistic image in visual arts due to its semiotic multifacetedness and emotional expressiveness.

Key words: artistic image, color science painting, composition, color, saturation, rhythm, contrast.

References:

1. Al'bers, J. (2024). *Vzaiemodiiia kol'oru* [Color interaction]. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian].
2. Itten, J. (2022). *Mystetstvo kol'oru* [Art of color]. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian].
3. Kravets', V. (1987). *Kolorystychni formotvorennia v arkhitekturi* [Coloristic formation in architecture]. Kharkiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].

4. Goethe, J. (1970). Theory of Colours. Cambridge: MIT Press Ltd [in English].
5. Duchting, H. (2015). Kandinsky. Florida: Taschen [in English].
6. Munsell, A. (2024). Munsell's Colour System: a Colour Notation and Atlas. Bristol: Read Books [in English].